

2. ЕКОЛОГІЯ ДОВКІЛЛЯ

УДК 581.526.42 (477. 85)

Проф. В.Д. Солодкий¹, канд. біол. наук;

доц. В.Я. Заячук², канд. с.-г. наук; проф. Ю.Г. Масікевич³, д-р біол. наук

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК "ЧЕРЕМОСЬКИЙ" – РЕЗЕРВАТ ГЕНОФОНДУ РАРИТЕТНИХ ВИДІВ ФЛОРИ ТА ФАУНИ

Внаслідок польових досліджень, аналізу літературних джерел і кадастрів раритетних видів тварин і судинних рослин визначено основні види флори та фауни новоствореного Національного природного парку "Черемоський".

Ключові слова: Національний природний парк, флора, фауна, раритетні види, Червона книга, екомережа, збалансоване управління природними ресурсами.

Тривалий час традиційна матеріальна функція територій Буковинських Карпат мала пріоритет у їх розвитку, водночас значно менше уваги надано їх нематеріальним функціям, що охоплюють стан цінних та унікальних видів флори та фауни, ландшафтів тощо. Зі створенням Національного природного парку "Черемоський", враховуючи, що збереження генофонду рослинного та тваринного світу, природних екосистем – одне з основних завдань природно-заповідних територій, Буковинські Карпати стали полігоном для здійснення наукових досліджень раритетних видів рослин і тварин.

Матеріали та методи досліджень. На базі еколого-біотичного аналізу наукових та статистичних джерел, шляхом узагальнення результатів досліджень і пошуків з урахуванням практичного досвіду та польових досліджень створено положення про Національний природний парк (НПП) "Черемоський" [2]. З цієї метою систематизовано дані щодо збереження генофонду рослинного і тваринного світу, визначено засади екологічно збалансованого природокористування в межах НПП. Відповідність НПП функціональному призначенню як ключової території збереження раритетних видів флори та фауни досліджували відповідно до вимог Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 р.", розбудови Карпатської мережі природоохоронних територій, виконання міжнародних конвенцій та угод [1, 3].

Результати дослідження. Українські Карпати є найбагатшим щодо біорізноманіття регіоном країни та природним комплексом, що істотно впливає на прилеглі території держави та суміжних країн Європи. Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат (2004) передбачено співпрацю сторін щодо розвитку екологічної мережі в Карпатах як структурної частини Всеєвропейської екологічної мережі, створення та підтримання низки

природоохоронних територій. Вони є гарантією збереження унікальних і типових природних ландшафтів як базового елементу екологічно збалансованого соціально-економічного розвитку Карпатського регіону [3, 5]. Основи заповідної справи у Буковинських Карпатах вже закладено – на сьогодні природно-заповідний фонд області становить 101,5 тис. га (12,5 % території області) [4]. На теперішньому етапі для забезпечення збереження та відновлення унікальних природних комплексів, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, рекреаційне й оздоровче значення, попередження негативних впливів на гірські екосистеми та забезпечення екологічно збалансованого розвитку регіону, потрібно розширити практичні дослідження територій природно-заповідного фонду в рамках загальноєвропейських стандартів [4]. Цю роботу варто здійснювати як у контексті формування регіональної та Карпатської екологічної мереж, так і у площині практичних досліджень біотичного різноманіття.

Створення НПП "Черемоський" та його розширення у перспективі сприяє збільшенню площі природно-заповідного фонду за рахунок унікальних територій Чорнодільського фізико-географічного підрайону [2]. Згідно з адміністративно-територіальним поділом, НПП розташований в Путильському районі Чернівецької області. До його складу увійшли землі державного підприємства "Путильський лісгосп" і Карпатського держспецлісгоспу АПК загальною площею 7117,5 га. Територія майбутнього НПП – це цінні природні комплекси з перевагою смерекових і букових лісів, субальпійської та альпійської рослинності. Цим ділянкам властива витягнута конфігурація субкарпатської орієнтації, тому вони матимуть важливе значення як екологічні коридори у складі майбутньої транскарпатської екомережі. Тут виявлено численних представників флори та фауни, занесених не тільки до Червоної книги України, але й до Європейського Червоного списку, Бернської конвенції про охорону видів флори і фауни в Європі, Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) [4, 6, 7].

У складі рослинних угруповань зростають 39 видів представників судинної флори, занесених до Червоної книги України. Число видів, що підлягають державній охороні, разом із видами, занесеними до Європейського Червоного списку, становить 54, тобто третину "червонокнижних" видів Українських Карпат. На території майбутнього НПП зростають арніка гірська (*Arnika montana* L.), астранція велика (*Astrantia major* L.), гронянка півмісяцева (*Botrychium lunaria* (L.) Sw.), левкорхіс білуватий (*Leucorchis albida* (L.) E. Mey.), тирлич безстебловий (*Gentiana acaulis* L.), лілія лісова (*Lilium martagon* L.), зозуліні сльози яйцелисті (*Listera ovata* (L.) R. Br.) та серцелисті (*L. cordata* (L.) R. Br.), билинець комарниковий (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br.), плаун річний (*Lycopodium annotinum* (L.)), траунштейнера куляста (*Transteinera globosa* L.) тощо. Значної природоохоронної цінності ця територія набуває через високий ступінь насиченості її флори ендемічними видами, яких тут зареєстровано 42, зокрема: 12 – загальнокарпатських, 16 – південно-східнокарпатських і 14 видів східнокарпатських [2, 6, 7].

Такою ж багатою є і фауна НПП "Черемоський". Лише безхребетних тварин тут налічують близько 5 тис., а ще 121 вид – наземних хребетних тва-

¹ Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області;

² НЛТУ України, м. Львів;

³ Чернівецький факультет НТУ "Харківський політехнічний інститут"

рин, які належать до 52 родин, 20 рядів і 4 класів. На цій території мешкають 23 "червонокнижних" і 16 видів з Європейського Червоного списку. Загалом у межах новостворюваного парку нараховують більше половини хребетних тварин Українських Карпат. Зазначена територія є також важливим осередком збереження значної кількості раритетних представників. Серед них – горностай (*Meles erminea* L.), борсук (*M. meles* L.), видра річкова (*Lutra lutra* L.), кіт лісовий (*Felis silvestris* Schreber), рись (*Lynx lynx* L.), мідія альпійська (*Sorex alpinus* Schinz), мідія звичайна (*S. araneus* L.), рясоніжка мала (*Neomys anomalus* Cabrera), зміїд (*Circaetus gallicus* Gm.), підорлик малий (*Aquila pomarina* C.L. Brehm), беркут (*A. chrysaetos* L.), глухар (*Tetrao urogallus* L.), сич волохатий (*Aegolius funereus* L.), сичик-горобець (*Glaucidium passerinum* L.) та багато інших [2, 6, 7].

Ми встановили, що кількість раритетних представників фауни та флори НПП "Черемоський" значно перевищує аналогічні показники природно-заповідних територій загальнодержавного значення Українських Карпат [4].

Висновки. Національний природний парк "Черемоський" є резерватом генофонду раритетних видів фауни і флори Українських Карпат. Зважаючи на багатство його природно-ресурсного потенціалу, особливо біотичного та ландшафтного різноманіття, прикордонне розташування, є великі перспективи використання його території для створення міжнародного біосферного резервату, міжнародних науково-дослідних робіт. Комплекс заходів, що буде здійснено в галузі екологічно збалансованого природокористування, збереження генофонду рослинного і тваринного світу, наукових досліджень, стане передумовою розвитку заповідної справи, рекреаційних ресурсів, екотуризму та залучення широких верств населення до вирішення екологічних проблем.

Література

1. Закон України "Про ратифікацію Протоколу про збереження і сталі використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року" / № 1621-ІУ. Затв. Постановою ВР України 04.09.2009. – К., 2009. – 16 с.
2. Положення про НПП "Черемоський" / Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області. – 2011-23 с.
3. Солодкий В.Д. Ефективні підходи до формування екомережі Чернівецької області / В.Д. Солодкий, В.В. Лавров // Агроекологічний журнал. – К., 2008. – № 1. – С. 13-17.
4. Солодкий В.Д. Основи заповідної справи : навч. посібн. / В.Д. Солодкий. – Чернівці : Вид-во "Зелена Буковина", 2008. – 408 с.
5. Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Розпорядження КМ України від 16 січня 2007 р., № 11-р (968-164).
6. Червона книга України: Рослинний світ. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
7. Червона книга України: Тваринний світ. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 624 с.

Солодкий В.Д., Заячук В.Я., Масикевич Ю.Г. Национальный природный парк "Черемосский" – резерват генофонда раритетных видов флоры и фауны

В результате полевых исследований, анализа литературных источников и кадастров раритетных видов животных и сосудистых растений определены основные виды флоры и фауны новообразованного Национального природного парка "Черемосский".

Ключевые слова: Национальный природный парк, флора, фауна, раритетные виды, Красная книга, экосеть, сбалансированное управление природными ресурсами.

Solodky V.D., Zayachuk V.Ya., Masikevich Yu.H. National Natural Park "Cheremosky" as reserve genofond rare species of flora and fauna

As a result of field studies, analysis of literary sources and inventories of rare species of vascular plants and identified key species of flora and fauna of the newly established national park "Cheremosky".

Keywords: national park, flora, fauna, rare species, Red Book, ecological network, sustainable management of natural resources.

УДК 504.062+630*64

Доц. Я.В. Генік, канд. с.-г. наук –
НЛТУ України, м. Львів

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФІТОМЕЛІОРАЦІЇ

Висвітлено історичний розвиток та охарактеризовано етапи становлення фіто-меліорації. Розглянуто досвід та шляхи сільськогосподарської та лісогосподарської фіто-меліорації порушених екосистем у промислово розвинених країнах. Наведено досвід наукових досліджень фіто-меліорації порушених екосистем в Україні.

Ключові слова: фіто-меліорація, порушені екосистеми, деревно-чагарникова та трав'яна рослинність.

Історичний розвиток та етапи становлення робіт із відновлення порушених територій безпосередньо пов'язані із господарською та виробничою діяльністю людини. Початки ідей із збільшення продуктивності ґрунтового покриву та відновлення його родючості виникли одночасно із зародженням рільництва. Люди постійно оптимізували навколишнє середовище, створювали нові ландшафти на безплідних землях і позбавлених життя гірських просторах, відновлювали порушені території, які виникали внаслідок господарської діяльності.

Окремі види робіт із створення нових штучних ландшафтів і їх головних компонентів – ґрунтового покриву, рослинності та тваринного світу – проводились в глибокій давнині. Про це збереглися лиш лаконічні спогади та легенди. Так, одне із широко відомих семи чудес давнього світу – легендарні "вісячі" сади Семіраміди, які зроблені, за переказами та легендами, на штучних терасах з перенесеним трансплантованим ґрунтом, на якому посаджені різні декоративні та плодові дерева, є яскравим прикладом оптимального культурного техногенного ландшафту, що був створений людиною в "біблійні часи" [1-3].

Перші роботи, спрямовані на створення рослинності на непридатних землях відносять до періоду інтенсивного розвитку рільництва та необхідності збільшення площ для вирощування сільськогосподарської продукції. До цього періоду відносять і перші спроби підвищення продуктивності земель шляхом садіння різноманітної рослинності (табл.). Фіто-меліорація, як технологічний напрям відновлення порушених ландшафтів, виникла в другій половині XVIII ст. у промислово розвинених країнах. Перші дані про проведення робіт із відновлення порушених земель відносять до 1766-1794 рр., до початку експлуатації Рейнського буро-вугільного басейну в Німеччині, де створювали культури деревних порід на відвалах [1, 4, 5].